პატიოსანი ესე მონასტერი ახალი ათონისა

ირმა კვაშილავა ისტორიის დოქტორი, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოს გიორგი ჩიტაიას სახელობის ეთნოლოგიის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერ-თანამშრომელი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი
E-mail: irma.kvashilava@tsu.ge

წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოს გიორგი ჩიტაიას სახელობის ეთნოლოგიის ინსტიტუტმა

აბსტრაქტი. უწინ საქართველოს სამეფო ხელისუფლებას ეკლესია-მონასტრები მრავლად ჰქონდა. ერის ცხოვრებაში კულტურის შემტანი მაშინ სარწმუნოება იყო. XIX ს-ის სამონასტრო ცხოვრება დიდად განსხვავდებოდა განვითარებული შუა საუკუნეების პერიოდისაგან, თუმცა, მონასტრის მთავარი დანიშნულება, როგორც სამზრუნველო სავანისა, არ შეცვლილა. ნაშრომში ასახულია XIX საუკუნის70-იან წლებში, სოხუმში ნიკოფსიის//ანაკოფიის ადგილას დაარსებული მონასტრის - ამ არაქართული კულტურის კერის დანიშნულება. მას რუსული სახელმწიფოს ხელისუფლების განმტკიცების გარდა, მისიონერული მიზნებიც ჰქონდა. მაგალითად, აფხაზეთი მართლმადიდებლურ სარწმუნოებას დაბრუნებოდა. რაც მთავარია, სოხუმის ახალი ათონის მონასტერში არსებული მკაცრი ტიპიკონი, რაც წესრიგს განაპირობებდა, ძველი ათონის ტიპიკონის მსგავსი იყო. სწორედ ხანგრძლივი პრაქტიკული გამოცდილება გახდა იმ წარმატების საწინდარი, რასაც ახალი ათონის მძლავრმა მონასტერმა უმოკლეს დროში მიაღწია. მათი მოღვაწეობის უანგარობის შეფასება საკვლევი საკითხის მიზანს წარმოადგენდა.

საკვანძო სიტყვები: *ახალი ათონი, სამონასტრო ცხოვრება, ნიკოფსია, არაქართული კულტურის კერა, ტიპიკონი.*

საქართველოს სამეფო ხელისუფლებას ეკლესია-მონასტრები, როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე მის ფარგლებს გარეთ, მრავლად ჰქონდა. ნიშანდობლივია ისიც, რომ სიტყვა მონასტერი ზოგან სოფლის სახელადაც იქცა (მაგ., ხაშურისა და ახალგორის მუნიციპალიტეტებში) [1, 13]. როგორც გ. ბოჭორიძე აღნიშნავდა, უძველეს დროს ერის ცხოვრებაში კულტურის შემტანი სარწმუნოება იყო; საკულტო ადგილებში იწყებოდა და ღვივდებოდა შემოქმედება და აქედან ვრცელდებოდა ხალხში. კულტურული ცხოვრების მთავარი მონაწილეები მეფე-ერისთავნი, სახელმწიფო მოხელენი, სასულიერო პირები და სხვა ცალკეული საგვარეულოები იყვნენ [2, 52]. ცხადია, XIX საუკუნის სამონასტრო ცხოვრება ფრიად განსხვავდებოდა განვითარებული შუა საუკუნეების მჩქეფარე პერიოდისაგან. ასე მაგ., თუკი განვითარებულ შუა საუკუნეებში რაჭაში 30 მონასტერი ითვლებოდა, XIX ს-ში მხოლოდ სამი: ჭელიშის, ველევისა და სორის სავანე იყო მოქმედი და ისიც ძველებურ ბრწყინვალებას მოკლებული, წელთა დაღმართზე მიმავალი [3, 9].

ასეთ ვითარებაში, კავკასიაში გამონაკლისს წარმოადგენდა სოხუმის ახალი ათონის სამონასტრო კომპლექსის დაარსება. „ის ისტორიულად გამორჩეულ ადგილზე დაფუძნდა, როგორც ხდება ხოლმე წმიდა სავანეების შემთხვევაში“ - წერდა ახალი ათონის აღწერილობაში ტრიფონ ჯაფარიძე, რომელსაც მიზნად დაუსახავს აღნიშნული მონასტრის კეთილსინდისიერებისა და უანგარობის შეფასება [4, 6]. მონასტრის დანიშნულება ყველასათვის გასაგებია და თუ სულხან-საბას განმარტებას გავყვებით, მონასტერი ლათინურია და ქართულად განიმარტება როგორც სამზრუნველო სავანე [5, 502]. საინტერესოა, ვისთვის და რისთვის ზრუნავდა, რა როლს ასრულებდა არაქართული კულტურის კერა საქართველოს ცხოვრებაში - ქვეყნის მთლიანობას და სიმტკიცეს ემსახურებოდა თუ დარღვევას და დანაწილებას, თუ ხან ერთს და ხან მეორეს; ნუთუ მხოლოდ კავკასიაში რუსული სახელმწიფო ხელისუფლების განმტკიცება და რეგიონის მოსახლეობის გარუსება ამოძრავებდა. ასეც იყო, რადგან რუსეთის იმპერიაში მართლმადიდებლობა იყო სახელმწიფო რელიგია. რუსული მართლმადიდებლობა და ეკლესია წარმოადგენდა

სახელმწიფო აპარატის მნიშვნელოვან ნაწილს [6, 109]. გავიხსენოთ, რომ საერო ცხოვრებიდან გამდგარი, სრულიად იზოლირებული ისტორიული, პოლიტიკური ცხოვრებისაგან სინამდვილეში არც ახალი ათონი ყოფილა. ბიზანტიის პოლიტიკური ქარტეხილები ბერთა სენაკებამდე აღწევდა და ათონიც, მართლმადიდებლური ფეოდალური სამყაროს ერთ-ერთი უდიდესი მემამულე და მიწათმფლობელი არ რჩებოდა გულგრილი იმპერიის პოლიტიკური და სოციალური პერიპეტიების მიმართ [7, 9-10]. რაც შეეხება რუსეთის სახელმწიფოს, XVII ს-ში მნიშვნელოვნად გაძლიერდა. როგორც კანდელაკი წერდა, ბიზანტიის იმპერატორის შვილთან ქორწინების შემდეგ, იოანე მესამემ ბიზანტიის იმპერიის გერბი, - ორთავიანი არწივი გადმოიღო რუსეთის გერბად და თავი მართლმადიდებლური ეკლესიის მეთაურად და მფარველად ჩათვალა. ძველსა და ძლიერ მორწმუნე ხალხს ქრისტიანული სამოსელით დაუწყო დაპატრონება. ამის შემდეგ გაჩნდა რუსეთის ტერიტორიაზე ივერიის ღვთისმშობლის ხატის სახელზე ტაძრები და მონასტრები [8, 72].

დავუბრუნდეთ შავი ზღვის ჩრდილოეთ ნაპირზე აფხაზეთში XIX ს-ში მდებარე ახალი ათონის მონასტერს, რომელიც დაარსდა იქ, სადაც მდ. ფსირცხა//სირცხა ერთვის შავ ზღვას, სოხუმიდან დასავლეთით 20 ვერსის მანძილზე. ამ ადგილას უწინ ფეოდალური ხანის ციხე-ქალაქი ანაკოფია (შუა საუკუნეების ნიკოფსია) მდებარეობდა. სახელწოდება „ანაკოფია“ აფხაზეთის სოფელ ანუხვასაგან მომდინარეობს, რომელიც ანაკოფიას ჩრდილოეთით აკრავს. იმ მთას, სადაც ანაკოფია მდებარეობდა, ამ სოფლის მოხუცნი დღესაც ანაკვის მთას უწოდებენ [9, 33]. აფხაზეთის ისტორიის მკვლევარნი აფხაზი კოლეგები უფრო შორსაც მიდიან. აფხაზური ხალხური გადმოცემით, ანაკოფიის ციხეს ლეგენდარულ დედოფალს, ნაკოფიას//ნაყოფიას უკავშირებენ - ნაკოფიას ციხე; თან დასძენენ, რომ ამ გვარის აფხაზი წარმომადგენლები, აფხაზეთში სხვადასხვა ადგილას და მათ შორის, ანაკოფიის მიდამოებში ახლაც ბინადრობენ [10, 54]. გასაგებია რიგი ფაქტების უზუსტობის დაშვება, მაგრამ ასეთი სიყალბე?! ეს უკვე მახინჯ ტენდენციად იქცა. პოეზიის ენაზე საქართველო აფხაზურ პოეზიაში ტრადიციას არ ღალატობს - „... ძმობამ დაგიხსნა - აზიდულია დღესაც ფარად ის,

ძმობის ძალითვე დაცული ხარ აქ და მარადის“ (შ. ჭკადუას ლექსი „აფხაზეთი“) [11, 170].

ძველი ანაკოფიის ციტადელი კოშკებით ივერიის მთაზე მდებარეობს. ივერიის მთა გუდაუთის მუნიციპალიტეტშია. გადმოცემის თანახმად, აქ ყოვლადწმიდა ივერიის ღვთისმშობლის ხელთუქმნელი ხატი ინახებოდა და მთის სახელწოდებაც მისგან მომდინარეობს. ანაკოფიის ტაძართან უძველესი დროიდან სახელგანთქმულიაფხაზთა წარმართული სალოცავითაც იყო, რასაც ახლომდებარე სოფელი ანუხვა ადასტურებს. ანუხვას ღვთაებას აფხაზეთში უწინ ეთაყვანებოდნენ [12, 42].

ანაკოფიის აშენება ბერძნებს მიეწერება. ზრუნავდა რა აფხაზთა შორის ქრისტიანობის გავრცელებაზე, ამ მხარის შემოსამტკიცებლად, იუსტინიანეს დაუარსებია ანაკოფიის საეპისკოპოსო და აუშენებია ეკლესიები [9, 37]. ვ. ფაჩულიას აზრით, აფხაზური ლეგენდა ანაკოფიის ციხის მშენებლობას წმ. თამარ მეფეს მიაწერს [12, 50].

საგულისხმოა ის, რომ ჩვენს ქვეყანას ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელი საიდუმლოდ დაუკავშირდა ათონის ივერიის ხატის მეშვეობით და აფხაზეთში ივერიის მთის (აფხაზი მკვლევრების მიხედვით, აფსაროსის მთის) არსებობაც შემთხვევითი არ უნდა იყოს. აქაც ლეგენდად თქმული რამ იამბება: თითქოს, ცნობილი ძველი ათონის ივერიის ღვთისმშობელი აფხაზეთის ივერიის მთაზე დაიდებს საიდუმლო ნავსაყუდელს. მთელი შუა საუკუნეების განმავლობაში აქ იყო საქართველოს ჩრდილო დასავლეთი საზღვარი, მაგრამ უფრო ადრე - X-XI სს-ში ნიკოფსია დასახელებულია როგორც წმიდა მოციქულ სიმონ კანანელის სამარხი, რომელსაც გიორგი მთაწმინდელი ანტიოქიელ პატრიარქთან საუბარში მოიხსენიებს [9, 33].

ბიზანტიური ეპოქის ანაკოფიის ტაძრის ნანგრევებთან, სადაც შემდეგ ახალი ათონის სიმონ კანანელის სახელობის მონასტერი დაფუძნდა, აფხაზებსა და ქართველებში შემონახული გადმოცემით, წმ. მოციქულ სიმონ კანანელის წმიდა ნაწილები ინახებოდა [13, 1]. აღსანიშნავია, რომ ანაკოფიის ტერიტორიაზე 1957-1958 წლებში ჩატარებულმა არქეოლოგიურმა გათხრებმა (ხელმძღვანელი მ. თრაფში) ცხადყო, რომ ციხე-ქალაქს 7 ჰექტარი ფართობი ეკავა [14, 141].

ასეთი მრავალმხრივ მნიშვნელოვანი ადგილი ერგო ახალი ათონის მონასტერს და ვრცლად იმიტომაც შევჩერდი, რომ როგორც ძველი ათონის „მემკვიდრე“ აქაც სულ სხვა რიგის მონასტერი ყალიბდება - წმიდა ათონური, რაც იმას ნიშნავს, რომ ათონის მკვიდრმა უნდა დაივიწყოს ძველი და შეითვისოს ახალი ათონური აზროვნება, რომელშიც უგულებელყოფილია ლოგიკისა და ფიზიკის კანონები, რადგანაც ემყარება დროისა და სივრცის სხვაგვარ განზომილებას. ნივთები აქ განირჩევა არა ფიზიკური ნიშნებით, არამედ იმით, - არიან ისინი ჩვეულებრივნი თუ სასწაულმოქმედნი. ისტორიას აქ ზღაპრები და ლეგენდები ენაცვლება... ლეგენდები ათონურ კანონებს განამტკიცებენ; ისტორიულად, მორალურად ასაბუთებენ ტიპიკონებს... ნათელყოფენ ათონის სიწმინდეს და მის განსაკუთრებულ ღვთაებრივ ხვედრს [7, 28].

ბევრი რამით იყო გამორჩეული სოხუმის ახალი ათონის მონასტერი. მოვლენების თანმიმდევრული აღწერა ამაში დაგვარწმუნებს. ერთ-ერთი სანდო ვერსიის მიხედვით, ახალი ათონის დაარსების ინიციატორი მეფის რუსეთის ხელისუფლება ყოფილა, რომელსაც მიუმართავს საბერძნეთის ცნობილი ათონის რუსი ბერებისათვის, რომ მათ „ამ ველური მხარის გასანათლებლად და მისიონერული მიზნებისათვის,“ აფხაზეთში თვიანთი მონასტრის ე. წ. ფილიალი დაეარსებინათ. მიმართვამ დადებითი შედეგი გამოიღო. XIX ს-ის 70-იანი წლებისათვის (1875 წ.) ჩამოსულმა ბერებმა, სამონასტრო ცხოვრების გასაჩაღებლად მდ. ფსირცხის მიდამოები აირჩიეს; უფრო იმიტომ, რომ გადმოცემით, მოციქული სიმონ კანანელი იქ იღწვოდა და გარდაიცვალა. ამ ადგილს მათ უწოდეს „ახალი ათონი.“ 1877-1978 წწ. რუსეთ-თურქეთის ომმა დროებით ხელი შეუშალა ბერებს, მაგრამ დაიდო თუ არა ზავი, ისინი შეუდგნენ დიდ მშენებლობას. ხელისუფლებამ მათ უბოძა 20 ათასი მანეთი ოქროთი [9, 41-42]. მეფის განსაკუთრებული ბრძანებით, მათ უსასყიდლოდ გადაეცათ მიწის დიდი ნაკვეთი სამი ათას დესეტინაზე მეტი [15, 24], ანუ 42 878 ჰექტარი. ამ მიწის ნაკვეთიდან ვენახს 147 დესეტინა, ბაღ-ბოსტანს - 15 დესეტინა..., სახნავ მიწას 143 დესეტინა დაეთმო. მონასტერს ეკუთვნიოდა 500 სული მსხვილფეხა პირუტყვი, ფუტკრის ასეულობით სკა. მოჰყავდათ ციტრუსებისა და ზეთისხილის უხვი მოსავალი. მონასტერი უახლესი ტექნიკით აღიჭურვა, მათ შორის ჰიდროელექტროსადგურით, ვიწროლიანდაგიანი

რკინიგზით, საბაგირო გზით და ა. შ. ირკვევა, რომ ახალი ათონი რუსეთის საეკლესიო პოლიტიკის ცენტრად იყო ჩაფიქრებული, ამიტომაც საამისოდ ხელისუფება სახსრებს არ ზოგავდა [16, 72-73]. ის არც იმისთვის ზოგავდა თავს, რომ მონასტრის ისტორიული მისია გაემართლებინა, კერძოდ, შესაძლებლობა ჰქონოდა აფხაზეთის მოსახლეობას ქრისტიანულ მართლმადიდებლურ სარწმუნოებას დაბრუნებოდა. აქ იგულისხმებიან აფხაზები, რომლებიც არიან ჩერქეზების მონათესავე და არავინ იცის ზუსტად მთებიდან როდის ჩამოვიდნენ, მაგრამ დიდი ხანია აფხაზეთში ცხოვრობენ [17, 112; 160].

რუსეთ-თურქეთის ბოლო ომის შემდეგ, აფხაზეთის მოსახლეობა 52 ათასს შეადგენდა. ერთ-ერთი მოგზაურის ჩანაწერების მიხედვით, აქედან 2 ათსი მუსულმანი, ხოლო დანარჩენი ქრისტიანი ყოფილა, მაგრამ სინამდვილეში - კერპთაყვანისმცემელი, ცრუმორწმუნე, ველური, უზნეო [18, 5]. მართლაც, XIII ს-ში კავკასია ბარბაროსების ხელში ჩავარდა, რის შედეგადაც ყოველგვარი წინსვლა შეფერხდა, ხოლო რწმენით - პირველყოფილ წარმართობასაც გასცდა. ამ მხარეს სჭირდებოდა მაცხოვრის მოძღვრებით განათლებული ადამიანები როგორც გამოცდილებით აღჭურვილნი, ისე მუყაითი შრომითა და ლოცვით მოწადინებულნი, შეუპოვარნი მებრძოლნი. აფხაზეთის ბუნებრივმა სიმდიდრემ და პატიოსანი ადამიანების უხვად დაღვრილმა ოფლმა ახალ ათონში ისე კარგად მოაწყო მეურნეობა (და არამხოლოდ მეურნეობა), რომ უანგარო საზოგადო მოღვაწეებად წარმოჩინდნენ მაშინდელ ფართო საზოგადოებაში, ლამის მთელ რუსეთში და როგორც მათი საქმიანობის თვითმხილველი აღნიშნავდა, ეს თვისებები ღირსებად უნდა ჩაეთვალოს ყოველ ადამიანს განურჩევლად მისი პოლიტიკურ-სოციალური რწმენისა [4, 6].

როგორც არაერთ რელიგიურ და კულტურულ-საგანმანათლებლო ცენტრს, არც ახალი ათონის მონასტერს მოჰკლებია რუსეთის ხელისუფლების, აგრეთვე, საერო და სასულიერო პირების ინტენსიური ყურადღება. ბუნებრივია, გარეგნული და მატერიალური სიძლიერეც ამ ფაქტორებმა განაპირობა სხვა ზემოთაღნიშნულ მიზეზებთან ერთად. ამავე დროს, ფსირცხის ხეობაში და ისტორიული ანაკოფიის, იდუმალი ივერიის მთის და ზღვისპირა დაბლობზე გაშენებულმა მონასტერმა, შავი ზღვის წყალობით, ჰარმონიული პანორამა შექმნა და არამხოლოდ კავკასიის,

არამედ რუსეთის სამონასტრო ცხოვრებაში მნიშვნელოვანი კვალი დატოვა. ზოგიერთი ავტორი, კავკასიის შავიზღვისპირეთის შეუდარებელ სილამაზეს შვეიცარიასა და იტალიაზე მაღლა აყენებდა, იმდენად მრავალფეროვანია აქ ბუნება [19, 140].

უჩვეულო გზებითა და საშუალებებით, ხელოვნურად ვითარდება მოვლენები ჩვენს ირგვლივ, და დღეს, როგორც არასდროს ისევ სჭირდება აფხაზეთს მზრუნველი ხელი. ახალი ათონის მსგავს მონასტერს კვლავაც ისურვებდა იქ კეთილისმყოფელი. ამიტომ ქართველებსაც მისცემოდეთ შესაძლებლობა საკუთარ სამშობლოში კულტურის კერების მშენებლობისა, როგორც ქრისტიანული სარწმუნოების ერთგულ მიმდევრებს.

მნიშვნელოვანია საკვლევ საკითხთან დაკავშირებით ნეტარხსენებული იმერეთის ეპისკოპოსის, გაბრიელის პასუხი (აფხაზეთი მაშინ მას ექვემდებარებოდა), რომელსაც მთავრობა შეეკითხა -აქვს რაიმე საწინააღმდეგო თუ არა აფხაზეთში, მდ. ფსირცხის// სირცხის ნაპირზე ძველი ათონის ბერებმა მონასტერი დააარსონო? ყოვლადსამღვდელო გაბრიელმა ამ შეკითხვაზე ასეთი პასუხი გაგზავნა: „მონასტრის დაარსების წინააღმდეგი არა ვარ და ჩემი მხრიდან ხელს არ შევუშლი, მაგრამ იმ პირობით ვთანხმდები, რომ ბერებმა თავისი საქმე აკეთონ და სხვა ინტერესებს არ ემსახურონ“-ო [4, 10]. ამ მოკლე, მაგრამ ფრიად მნიშვნელოვანი დიალოგის გარდა, არსებული წყაროების მიხედვით, ქართულ მხარესთან სხვა არანაირი შეხება სოხუმის ახალი ათონის მონასტერს არ ჰქონია.

რამდენიმე წელი შენდებოდა და მშვენდებოდა ახალი ათონის სამონასტრო კომპლექსი. რა და როგორ გაკეთდა, ბევრი რამ ისედაც საიდუმლოდ დარჩა, მაგრამ არც იმის უგულებელყოფა შეიძლება, რომ მონასტრის უმთავრეს წმ. პანტელეიმონის, სასწაულმოქმედისა და მკურნალის სახელობის ტაძარში ხუთი სამწირველო ჰქონდათ, ძვირფასი და წმიდა ნივთებით, პეტერბურგიდან მოწვეული საუკეთესო მხატვრების ნამუშევრებით შემკული. ეკლესიების გვერდით უზარმაზარ შენობაში, საკუთარ სენაკებში 400 ბერი იყო განთავსებული. საბინაო ოთახების გვერდით, ერთ შენობაში საავადმყოფო და აფთიაქი ფუნქციონირებდა, რომელსაც ბერები განაგებდნენ. აქვე მდებარეობდა სამხატვრო სახელოსნო, სადაც მსურველებს უსასყიდლოდ ასწავლიდნენ მხატვრობას. ეკლესიის ეზოში ფრიად

ლამაზი, ჯვრის ფორმის შენობა ე.წ. „საძმო," სატრაპეზო იყო, სადაც 300 ბერი სადილობდა, ხოლო აღდგომის პირველ დღეს, მთელი მონასტრის ბერობა იქ ერთად იხსნილებდა.

ქვემოთ, შავი ზღვის პირას 8 დიდი შენობა ჰქონდათ აგებული, მათ შორის ორი დიდი ორსართულიანი სასტუმროდ იყო მოწყობილი, ძვირფასად „პირველხარისხოვანი" სტუმრებისათვის და უფრო დაბალი ღირსების - „მეორეხარისხოვანი" სტუმრებისათვის. სასტუმროებთან არსებული ორი დიდი სასადილო ორას-ორას კაცს ისტუმრებდა ხოლმე. აქაც ეკლესია, ბერთა საკუთარი სენაკები და სატრაპეზო იქცევდა ყურადღებას. აღნიშნულ ეკლესიაში ბერები რიგ-რიგობით ყოველდღე ასრულებდნენ წირვა-ლოცვას. ტიპიკონის თანახმად, ცისკარი ნაშუაღამევს - 2 საათზე იწყებოდა და წირვა გათენებისას მთავრდებოდა. ტიპიკონიც ძალიან საგულისხმოა, მაგრამ არანაკლებ საინტერესოა ეკლესიის ზემოთ არსებული ორსართულიანი შენობა, სადაც სკოლა - იგივე „პანსიონი" იყო გამართული ჩამომავლობით აფხაზი ბავშვებისათვის. სკოლა ყოველმხრივ მონასტრის ხარჯზე იმყოფებოდა, თუმცა ერთი პერიოდი მონასტრის წინამძღვარს სოხუმის ქალაქის გამგეობისათვის წინადადებით მიუმართავს - ჩაიბარეთ სკოლისა და „პანსიონის" მოწყობილობა, წაიყვანეთ ეს 30 ბავშვი და წლიურად თითოეულში 200 მანეთს მოგცემთო. ამ წინადადებაზე ქალაქის გამგეობას უარი განუცხადებია. რა მოსაზრება ამოძრავებდა მონასტრის წინამძღვარს - აქრიმანდრიტ იერონს, სკოლა უშლიდა თუ არა ხელს ბერების შინაურ ცხოვრებას, ან რაიმე სახის წესრიგს მხოლოდ მან იცოდა, რომელსაც თურმე, ბევრი საიდუმლო ჰქონდა შენახული [4, 10-14].

XIX ს-ის 80-90-იან წლებში, როცა საქართველოში მასიურად დაიწყო საეკლესიო-სამრევლო სკოლების მოღვაწეობა, გელათის მონასტერშიც დაარსდა სკოლა, რომელიც დამოუკიდებელი ცხადია არ ყოფილა. მონასტრის წინამძღვრის დადებული ფიცის შინაარსიდან ჩანს (1854 წ. მარტი) - აღნიშნავს გ. კეზევაძე, - თუ როგორ უნდა ემოღვაწა მონასტრის მომავალ წინამძღვარს, რომლისთვისაც ღმერთისა და იმპერატორისადმი ერთგულება და სამსახური გათანაბრებული იყო [20, 145].

თემიდან გადახვევად თუ არ ჩაითვლება, მოგვაგონდა პეტრიწონის მონასტრის ტიპიკონი, სადაც XI ს-ში ტაოელმა ქართველმა - გრიგოლ ბაკურიანის ძემ თავის დაფუძნებულ მონასტერში სკოლაც დააარსა, სადაც ექვსი ახალგაზრდა სწავლობდა ყველაფერს, რაც საჭირო იყო საეკლესიო მსახურებისათვის. მოსწავლეები საკვებს და სამოსს მონასტრისაგან იღებდნენ. სწავლის დასრულების შემდეგ, ღირსეულნი ეკლესიის მსახურები ხდებოდნენ [1, 18]. რასაკვირველია, დრო და სივრცე ახალი ათონისა და პალესტინის მონასტრებისათვის ფრიად განსხვავდება ერთმანეთისაგან, მაგრამ მონასტრის, როგორც განმანათლებლის დანიშნულება, ზედროული რჩება. შორეული პარალელი, რომელიც ახალ ათონში უპოვარი აფხაზი ბავშვების საკვირაო-სამრევლო სკოლას მოჰყვა, იმით დამთავრდა, რომ აღსაზრდელებისაგან ღვთისმსახურთა ნაცვლად, ნესტორ ლაკობა, ვასილი აგრბა, ეგნატე ვარდანია და სხვა აქტიური რევოლუციონერები გამოვიდნენ [21, 10].

ცხადია, რუსეთის ცარიზმი, კავკასიაში პოზიციების განმტკიცების შემდეგ, შავიზღვისპირეთში საეკლესიო კოლონიზაციას შეუდგა და ამ საქმეში ათონის პანტელეიმონის სახელობის რუსული მონასტრის ბერები მოიშველია. მთავრობის უხვი სუბსიდიების წყალობით, მათი ჩანაფიქრი - ახალდაარსებული მონასტერი რუსული სახელმწიფოსა და ეკლესიის ბანაკი ყოფილიყო კავკასიაში, წარმატებით შესრულდა [12, 19,23; 16, 73]. არც ის ფაქტორია უმნიშვნელო, რომ ახალი ათონის მონასტერს მატერიალურად უნდა გაეძლიერებინა საბერძნეთის ათონი დამართლაც, შემოსავლის დიდი ნაწილი ძველ ათონში იგზავნებოდა [12, 24; 4, 9]. წვრილი და მსხვილი შემოსავალი შედგებოდა შინაური ფრინველისა თუ საქონლის, მრავაფეროვანი სუვენირების, საოჯახო ავეჯის, სურსათის, ძვირფასი ხის ჯიშების, ბაღჩეულის, ხეხილის ნაყოფისაგან და სხვადასხვა ორიგინალური ნივთებისაგან. მათ შორის იყო რჩეული მასალისაგან დამზადებული ნავები, რომლებიც სადურგლო სახელოსნოებში მზადდებოდა. გარდა ამისა, „კასპიის ზღვაზე ახალი ათონის მონასტერს მოზრდილი თევზის საშენები ეკუთვნოდა“ [16, 76]. აფხაზეთის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ცნობით, მათ შავი და კასპიის ზღვების სანაპიროებზე თევზჭერის მრავალი სარეწაო ჰქონდათ მოწყობილი, რომლებიც წლის განმავლობაში მონასტერს 50 000 მანეთზე მეტ შემოსავალს აძლევდა. ყოველივე ეს ხელს უწყობდა მეთევზე მუშების რიცხვის ზრდას [22, 33].

მონასტრის შემოსავლის ერთ-ერთ წყაროს რიცხვმრავალ მლოცველთა შესაწირავი წარმოადგენდა. არც მონასტერი რჩებოდა ვალში, ვინაიდან წესად იყო დადებული, რომ ყოველ მიმსვლელს ბინა ეძლეოდა და სამი დღის განმავლობაში ხარჯი ისეთივე ჰქონდა, როგორც საზოგადოდ, ბერებს: დილა-საღამოს ჩაი და პური, 12 საათზე სადილი და 7 საათზე ვახშამი. სადილ-ვახშმად ორი თავი სამარხვო შეჭამანდი და ღვინო; უქმე დღეებში - თევზი. ადვილი წარმოსადგენია, რა ხარჯი ჰქონდა მონასტერს ზაფხულობით, როცა ყოველდღე დაახლოებით 1200-მდე ადამიანს ისტუმრებდა. რაც შეეხება ხორცეულობას, აქ ყოვლად შეუძლებელი იყო არათუ თვითონ ბერებისთვის, არამედ სხვისთვისაც მიეცათ საზრდოდ [4, 26,34]. ბერების რიცხვმა, რომლებიც ერთდროულად ცხოვრობდნენ მონასტერში, მალე 700-ს მიაღწია [19, 157]. ისინი განუხრელად იცავდნენ თვითმპყრობელობის რუსიფიკაციის პოლიტიკას კავკასიის რეგიონში [15, 25]. ტრ. ჯაფარიძის პოპულისტური ნაშრომის თანახმად, 700 ბერიდან, ჩამომავლობით ყველა რუსი, იყო უსწავლელი, ანუ შინაური მონასტრული განათლება ჰქონდათ მიღებული, თითო-ოროლა გამონაკლისის გარდა. ღვთისმსახურება ყოველთვის სრულდებოდა დღე და ღამე. შუა ღამის ლოცვა ყველასათვის სავალდებულო იყო, დღისით კი - მორიგეობით. მონასტერში მუდმივად სამი მგალობელი გუნდი იყო საკუთარი რეგენტების ხელმძღვანელობის ქვეშ [4, 33]. ბერების შინაგანაწესზე, როგორც ათასწლოვანი ათონის უნაკლო ტიპიკონის დამცველებზე, ვერაფერს იტყვის ვინმე, ის შესწორებას არ საჭიროებს. დავსძენ მხოლოდ იმას, რომ უცხოეთში ქართველების მიერ დაარსებულ მონასტრებს ყველგან დამოუკიდებელი მმართველობა ჰქონდათ, თუმცა რა წვალება, სივიწროვე და ნაკლოვანება გამოიარეს მხოლოდ ღმერთმა იცის. წყაროებმა ნაწილობრივ შემოინახეს ამ ფაქტორის ამსახველი მონაცემები. კერძოდ, გაზეთ „ივერიის“ ცნობით, ივერიის მონასტრის ბერებმა ძალასაც მიმართეს ქართველთა ძმობის წინააღმდეგ და ნებას არ აძლევდნენ მათ მოეხმარათ შეშა და წყალი, ან შეეკეთებინათ დაზიანებული შენობები. „თუმცა რუსეთის მთავრობამ სამუდამოდ შეიწყნარა ქართველთა სავანე 42 ბერით და ივერიის მონასტრის ოცი ათასი თუმნის რუსეთიდან შემოსავალისაგან სამასი თუმანიც განუწესა, როგორც დახმარება დავის გადაწყვეტამდის. ოსმალეთის მთავრობისაგანაც ბევრჯერ მოუვიდა ბრძანება აქაურ მმართველობას „არ შეეხოთ ქართველ ძმობასო,“ მაგრამ

ყოველივე ცდა დროებითი აღმოჩნდა“ [23, 3]. კიდევ ერთხელ დავიმოწმებ პეტრიწონის მონასტრის ტიპიკონს, ვინაიდან ერთადერთი წესდებაა ჩვენამდე რიგიანად, სრული სახით მოღწეული. მის დამფუძნებელს, ნეტარხსენებულ გრიგოლს აუკრძალავს ბერძნების მონასტერში დამკვიდრება, გარდა ერთი მწერლისა, რომელსაც მიწერ-მოწერა უნდა ეწარმოებინა ადგილობრივ ხელისუფლებასთან და ეს იმით დაუსაბუთებია, რომ ბერძნები შურიანი ხალხია და ვაითუ ხელთ იგდონ ქართველების სავანეო. წინამძღვრის შიში გამართლდა და შემდგომ ბერძნებმა მართლაცჩაიგდეს ხელში ქართველების ეს მონასტერი [1, 18].

სოხუმის ათონის მონასტერი 1924 წელს დაცარიელდა და ახალი ადმინისტრაციის დაარსებამ კურორტ „ფსირცხას“ კეთილმოწყობას დაუჭირა მხარი. მონასტრის შენობის ნაწილი 1959 წელს აფხაზეთის სახელმწიფო მუზეუმის ფილიალად გამოცხადდა. სამონასტრო მეურნეობის ბაზაზე ააგეს ახალი სანატორიუმი, დასასვენებელი სახლი, პანსიონატი, ტურისტული ბაზა, რომელსაც ახალი ათონის სახელი შერჩა. ახალი ათონის, როგორც ტურისტული ცენტრის შემდომი განვითარება დაკავშირებულია სპელეოტურიზმის უდიდესი ბაზის შექმნასთან, რომელმაც კავკასიის შავიზღვისპირეთში ულამაზეს მიწისქვეშა ახალი ათონის მღვიმურ კურორტს გაუთქვა სახელი.

ასეთია ისტორიული ანაკოფიის, ივერიის მთის, ახალი ათონის მიწისზედა და მიწისქვეშა სავანის მოკლე მოკვლევა, რომელიც ამჟამად უხილავ ნაკრძალად მოიაზრება.

ლიტერატურა:

1. შანიძე ა., თხზულებანი 12 ტომად, თბ., 1986, ტ. IX.
2. ბოჭორიძე გ., რაჭა-ლეჩხუმის ისტორიული ძეგლები და სიძველეები, თბ., 1994.
3. გობეჯიშვილი ვ., რაჭის მონასტრები, თბ., 2006.
4. ჯაფარიძე ტრ., ახალი ათონი, ქუთაისი, 1912.
5. ორბელიანი ს-ს., ლექსიკონი ქართული, თბ., 1991, ტ. I.
6. Dudnev, V., Folk Rituals, Church Rituals, L., 1982 (Russian).
7. ალექსიძე კ., ათონი ათასწლოვანი, თბ., 1982.

8. კანდელაკი ბ., ვალდაის ივერთა მონასტერი, „ძეგლის მეგობარი,“ თბ., 1974, კრ. 36.
9. ბერულავა კ., აფხაზეთის ისტორიული ადგილები, თბ., 1951.
10. Essays in the History of the Abkhaz ASSR, Sukhumi, 1960, part 1 (Russian).
11. საქართველო აფხაზურ პოეზიაში, შრომათა კრებული, თბ., 2010, ტ. 2.
12. Pachulia V., New Athos, Sukhumi, 1973 (Russian).
13. Latishev I., On the History of Christianity in the Caucasus, St. Petersburg, 1911 (Russian).
14. საქართველო, ენციკლოპედია, თბ., 1997, ტ. 1.
15. Verzbitski, N., Resort Psyrtsha, Tiflis, 1925 (Russian).
16. კიკნაძე ვ., ახალი ათონი - რუსეთის სინოდის საეკლესიო პოლიტიკის დასაყრდენი ამიერკავკასიაში, ჟურ. „ლოგოსი“, თბ., 2003, N 1.
17. Abkhazia and in it the New Athos Simono-Kananitsky Monastery, is dr. up I. N., Moscow, 1899 (Russian).
18. New Athos Simono-Kananitsky Monastery, Odessa, 1888 (Russian).
19. Vasiukov S., Land of Proud Beauty, Caucasian Black Sea Coast, St. Petersburg, 1903 (Russian).
20. კეზევაძე გ., გელათის მონასტერი ეგზარქოსობის დროს (დისერტაცია ისტორიის დოქტორის ხარისხის მისანიჭებლად), თბ., 2005.
21. New Athos Panteleimon Cathedral, Sukhumi, 1977 (Russian).
22. გიორგაძე ბ., მუშათა კლასის ჩამოყალიბებისათვის აფხაზეთში, ა. გორკის სახელობის სოხუმის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები, სოხუმი, 1962, ტ. XV.
23. გაზეთი „ივერია“, ტფ., 1899, N 220.

THIS NEW HONEST MONASTERY OF NEW ATHOS (AKHALI ATONI)

Irma Kvashilava Doctor of History, Senior Researcher of the Institute of Ethnology named after Academician Giorgi Chitaia of the Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences, Senior Researcher of the Institute of History and Ethnology, Tbilisi State University
E-mail: irma.kvashilava@tsu.ge

Presented by the Institute of Ethnology named after Academician Giorgi Chitaia of the Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences

Abstract. Royal government of Georgia had numerous churches – monasteries in the past. At that time, belief was a bringer of culture in the people's life. Monastery life of XIX century is greatly differentfrom the period of developed middle centuries, however, main purpose of monastery as monastery shelter was not changed. The most important is to make it exact for whom and what did "New Athos Monastery established on the former territory ofNikopsia" – center of non-Georgian culture, Anakopia, Sokhumi cared. Despite of strengthening the Russian state power in the region, it is clear it had missionary purposes too. Namely, to make Abkhazia back to Orthodox Christian faith. Above mentioned monastery had typicon similar to Old Athos (Dzveli Atoni), which used to determine order. Exactly long-term practical experience became a guarantee of success that the powerful monastery ofNew Athos (Akhali Atoni) achieved in the shortest time. It left an important trace in monastery life of Russia. Purpose of the research question was evaluation of disinterestedness of their work for public good.

Keywords: *New Athos, monastery life, nikopsia, center ofnon-georgian culture, typicon.*